

Vrouwelijk
Koekelberg

KOEKELBERG

“

De Koekelbergse vrouwen hebben de geschiedenis van onze gemeente geschreven door hun eigen lot te bepalen, door de uitdagingen en obstakels te overwinnen die hen in de weg stonden. De verwezenlijkingen waarover u in deze brochure zult lezen, herinneren ons eraan dat gelijkheid en inclusie essentieel zijn voor onze toekomst.

— Ahmed Laaouej
Burgemeester van Koekelberg

”

V.U. Francesca Signore,
Henri Vanhuffelplein 6
1081 Koekelberg

©2023

equal.brussels
GEWESTELIJKE OVERHEIDSDIENST BRUSSEL

Vrouwelijk Koekelberg

**De brochure is het geesteskind van architecture qui dégenre:
architecturequidegenre.be**

De rondleiding wordt georganiseerd op initiatief van burgemeester Ahmed LAOUEJ en Véronique LEFRANCO, schepen van Gelijke Kansen, met de steun van de gemeente Koekelberg en equal.brussels.

“

Koekelberg herbergt een weinig gekende schat: een uitzonderlijk vrouwelijk patrimonium dat haar cultureel, sociaal en architecturaal landschap heeft gevormd. We hopen het belang van de bijdrage van deze vrouwen aan onze stad in de verf te zetten en de toekomstige generaties te inspireren.

Laat u leiden en ontdek uw vrouwelijke gemeente!

— Véronique Lefrancq

Schepen van Franstalig onderwijs, Jonge kinderen,
Openbare reinheid, Senioren, Erediensten, Gelijke Kansen.

”

In deze brochure nodigen we je uit om het artistieke, historische en architecturale erfgoed van vrouwen in de gemeente te ontdekken.

Ondanks zijn bescheiden omvang heeft Koekelberg op het vlak van erfgoed niet onder te doen voor andere Brusselse gemeenten. Het Elisabethpark en de Annie Cordytunnel zijn natuurlijk zeer zichtbare symbolen van het Koekelbergse landschap, maar wist je dat er niet minder dan zes monumentale werken van vrouwelijke beeldhouwers in de openbare ruimten van de gemeente staan, waaronder de beroemde Cabosse? Of dat de Sint-Annakerk mede ondertekend werd door de architecte Brigitte-Noël De Groof? In deze brochure nodigen we je uit om de artistieke, historische en architecturale erfenis van vrouwen in de gemeente te ontdekken.

© Vasily Malygin (Unsplash)

Het werk van beeldhouwster Annie Jungers

Henri Vanhuffelplein

De beeldhouwster Annie Jungers is goed vertegenwoordigd in de openbare ruimte van Koekelberg. Er staan niet minder dan drie beelden van haar in de gemeente!

Deze beeldhouwster, geboren in Elisabethville in 1955, is hoofdzakelijk autodidact, hoewel ze een opleiding volgde als grafisch ontwerpster en illustratrice aan het Institut d'art de Saint-Luc in Brussel.

Ze voelde zich al snel aangetrokken tot de beeldhouwkunst en de overgang naar de derde dimensie was voor haar als een wedergeboorte. Annie Jungers beeldt het menselijk lichaam uit en combineert het met geometrische vormen om energie en vitaliteit uit te drukken.

© Annie Jungers

© Michel Evrard

© AC/GB Koekelberg

Voor het stadhuis zie je **Rencontre** (2007), een bronzen sculptuur van 4,50 meter hoog. Dit werk is bedoeld om de ontmoeting met de ander en de overwinning van verschillen uit te beelden.

Haar eerste werk, dat ze in 2002 in opdracht van de gemeente maakte, staat op de kruising van de Vredelaan en de Sint-Agatha-Berchemselaan, voor het Koninklijk Atheneum van Koekelberg. Het werd getiteld: **Sage qui se façonne lui-même**, een bronzen beeld van 3,50 meter, geïnspireerd op een gedachte van Boeddha, die voorstelt om zijn leven vorm te geven met wijsheid en harmonie. Is er een betere manier om het leren te inspireren tegenover een school?

Ten slotte werd in 2008 een nieuwe sculptuur van Annie Jungers onthuld op het **Eugène Simonisplein**, als eerbetoon aan de Koekelbergse beeldhouwer. Een bronzen buste van de kunstenaar, met een elegante s-vormige stenen omlijsting, draagt de handtekening van Annie Jungers en symboliseert de creatieve gedrevenheid van de 19e-eeuwse kunstenaar. Het werd enkele jaren geleden verplaatst naar de rotonde op de Leopold II laan, aan de ingang van Koekelberg.

© Michel Evrard

Het architecturale werk van Brigitte-Noël De Groof

Sint-Annakerkstraat

© Michel Evrard

Op deze plek staat al sinds de 14e eeuw een kapel gewijd aan Sint-Anna. Zij was de moeder van Maria en is de beschermheilige van weduwen en matrones. Ze biedt bescherming aan vrouwen die handenarbeid verrichten: handschoenmakers, kousenmakers, naaisters, wasvrouwen, wasmeiden, kaardsters, lappenmakers, kantwerkers, borduursters en kousenmakers.

Op 26 juli, de dag van Sint-Anna, vierden deze arbeiders hun beschermheilige.

© Michel Evrard (bovenste foto)

Over de jaren heen hebben meerdere kapellen mekaar hier opgevolgd. In 1908 werd op deze plek een neogotische kerk gebouwd, maar deze moest in 1985 worden afgebroken vanwege structurele problemen.

De nieuwe kerk, gebouwd in 1990, is het werk van Jean Cosse (1931-2016) en Brigitte-Noël De Groof, in een postmodernistische brutalistische stijl. Er is heel weinig bekend over het werk en het leven van Brigitte-Noël De Groof. We weten wel dat ze ook heeft meegewerkt aan het postmoderne gebouw van het Institut de Saint-Luc in Sint-Gillis en dat ze gedurende haar hele carrière professor architectuur was aan Loci in Sint-Gillis. Ze werkt ook aan de verspreiding van het werk van Jean Cosse. Zoals vaak, treden vrouwen als overbrengers van herinneringen naar voor, helaas ten koste van hun eigen werk...

Kinderdagverblijven ter ere van Renée Fuks

Émile Sergijselsstraat 8

Renée Fuks in 1966 met (de echte) Bonhommet en Tilapin. Foto met dank aan Lucy Fuks, Renée's zus.

In 1974 besloot de gemeenteraad om Koekelberg te voorzien van een crèche, een voorziening die tot dan toe ontbrak. Het kinderdagverblijf Bonhommet werd in 1980 ingehuldigd op de benedenverdieping van de Foyer Koekelbergeois (Schmitzstraat 11). Het kreeg de naam Bonhommet ter ere van Renée Fuks uit Koekelberg, auteur van Bonhommet et Tilapin, het kinderprogramma dat op de RTBF werd uitgezonden en generaties Belgische kinderen in vervoering bracht.

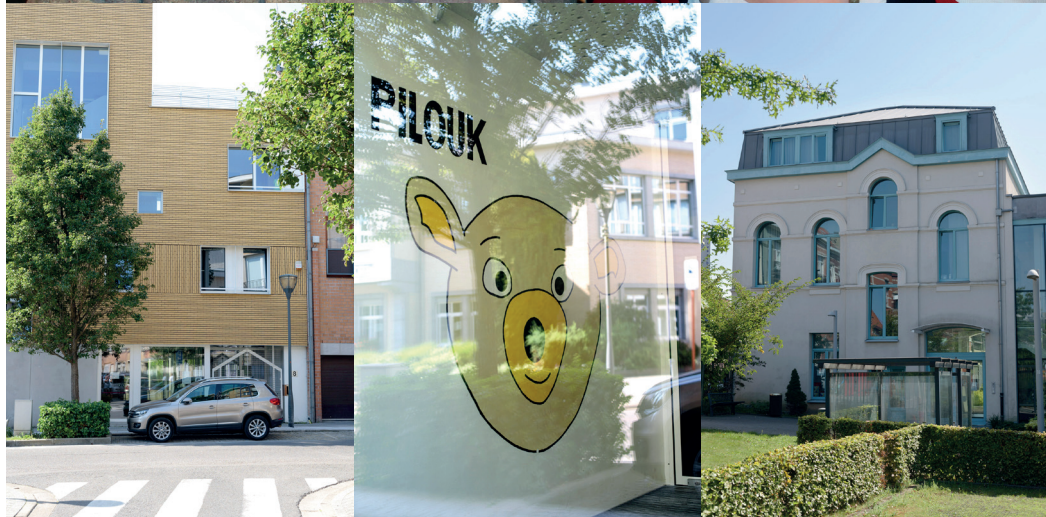
Er zullen nog twee crèches volgen, de crèche Tilapin in de Ganshorenstraat 57 en onlangs de crèche Pilouk, die in 2018 werd ingehuldigd in de Emile Sergijselsstraat in aanwezigheid van Renée Fuks.

Renée Fuks (1937-2019) werd geboren in Tien-tsin, China, uit Belgisch-Poolse ouders, maar verhuisde in 1951 naar Brussel. Na haar studies voor bibliothecaresse werkte ze als bibliothecaresse aan de ULB en de VN, vervolgens als boekhandelaar en ten slotte als literair directeur bij Dupuis. Maar ze is vooral bekend als schrijfster van kinderboeken, als schrijfster voor de RTBF en als presentatrice van kindertheater. In 1966 richtte ze Bonhommet et Tilapin op. Ze woont vele jaren in Koekelberg en is erg gehecht aan de gemeente.

Renée met José Géral

© Michel Evrard

Stepmanhuis

Leopold II-laan 250

Dit is de voormalige woning van beeldhouwer Charles Stepman (1891-1964), die in 1948 de Cercle d'Art et d'éducation populaire Eugène Simonis oprichtte. Deze had als doel de Koekelbergse kunstenaars te promoten door jaarlijkse tentoonstellingen in de stad te organiseren. De Cercle organiseerde ook poëzie- en dansavonden, filmvoorstellingen en concerten. Charles Stepman overleed in 1964 en zijn echtgenote Paulette Stepman-Fafournoux, die reeds actief was in de Cercle, zette dit werk voort in zijn nagedachtenis. Ze was **voorzitster van de Cercle** van 1970 tot haar dood in 2004.

© Michel Evrard

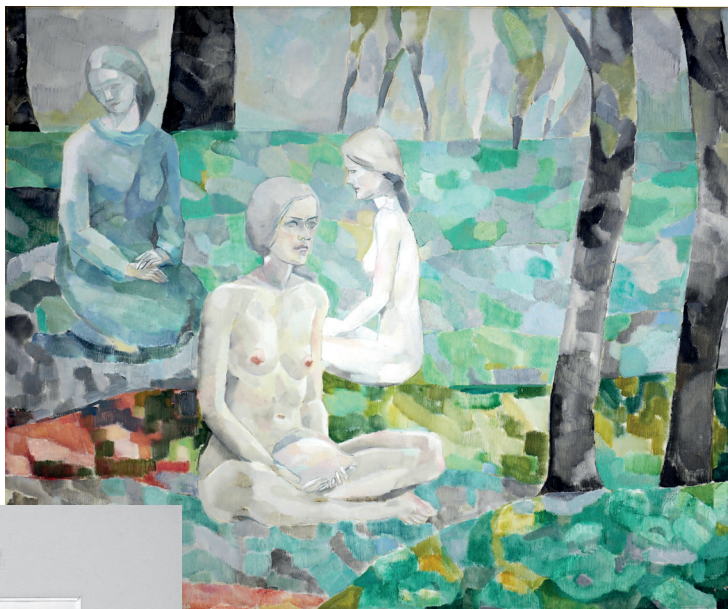
Verschillende vrouwelijke kunstenaars namen deel aan de 'Cercle Eugène Simonis', waaronder Janine Bossaerts, die vanaf het begin lid was van de Cercle. Elf van haar werken werden getoond op de eerste tentoonstelling van de Cercle in 1949 en de gemeente bezit twee van haar tekeningen, « Le Bal », en « Artère d'une grande ville ».

In 1976 werd het voormalige Atelier Stepman, het Stepmanhuis, een plek voor culturele activiteiten in de stad. Bij de opening stelden er verschillende kunstenaars tentoon, waaronder Janine Bossaerts en Camille Beghein (1927-1990). Deze kunstenares uit Koekelberg legde zich toe op de schilderkunst en werkte tegelijkertijd als vroedvrouw, al bij al een zeer poëtische combinatie. Als figuratief schilder, maakte ze vooral stillevens, naakten en portretten, waarbij ze het licht ving in gefacetteerde, Cézanne-achtige composities.

In 1981 organiseerde de Union des Femmes Architectes de Belgique de tentoonstelling Les Femmes Architectes exposant in het Stepmanhuis. Er waren 22 exposanten, waaronder Simone Guillisen-Hoa (1916-1996), Dita Roque-Gourary (1915-2010) en Claire Henrotin (1908-1989). De reacties op de tentoonstelling waren positief en benadrukten de moeilijkheden waarmee vrouwelijke architecten in die tijd te maken hadden.

Bron Didier Sutter

« Les trois grâces »
van Camille Beghein

« Les petites maisons dans les dunes
flamandes » van Janine Bossaerts

De kostschool Goussaert

Leopold II-laan 278-284

Deze kostschool, gevestigd in een voormalig 18e-eeuws landhuis, opende haar deuren aan het begin van de 19e eeuw. Er werden jonge Britse meisjes uit gegoede kringen opgevangen die Frans wilden leren. De school lag niet ver van de studio van Eugène Simonis.

In 1841 verbleven Martha en Mary Taylor, vriendinnen van Charlotte (1816-1855) en Emily Brontë (1818-1848), er een jaar. De zusjes Brontë overwogen even om zich bij hun vriendinnen in het pensionaat van Goussaert te voegen, maar de kostprijs was te hoog en dus namen ze hun toevlucht tot het pensionaat van Héger in het centrum van de stad. Op zondag bezochten ze Martha en Mary regelmatig in Koekelberg. Jammer genoeg stierf Martha Taylor aan tyfus in de kostschool en werd ze begraven op het protestantenkerkhof van Sint-Joosten-Node, dat nu verdwenen is.

Charlotte Brontë is vooral bekend om haar beroemde roman Jane Eyre, maar haar tijd in Brussel gaf aanleiding tot twee romans die haar leven daar beschrijven: Villette (1853) et The professor (1857).

Bron Didier Sutter

*Emily en Charlotte Brontë door
hun broer Branwell (1834)*

Het internaat bleef in gebruik tot 1888, ondanks de grote stedelijke transformaties in de buurt, voordat het aan het einde van de 19e eeuw werd verkocht en afgebroken. Het maakte plaats voor verschillende gebouwen, waaronder het Institut des Sœurs Ursulines, Leopold II-laan 266-270.

In april 2023 heeft de gemeente Koekelberg een deel van de Dapperenstraat omgedoopt tot Zusters Brontë Plein, ter ere van deze grote Engelse schrijfsters. De gemeente heeft ook een deel van de Wapenstilstandstraat hernoemd tot Gisèle Halimistraat (1927-2020), als eerbetoon aan deze grote feministische advocate die vocht voor het recht op abortus en de onafhankelijkheid van Algerije. Het andere deel van de Wapenstilstandstraat wordt omgedoopt tot Gembastraat, als eerbetoon aan deze Congolese vrouw die het slachtoffer werd van kolonisatie en in 1897 gedwongen werd rond te dwalen in de menselijke dierentuin van Tervuren. Dit lokale initiatief belicht de verschillende achtergronden van vrouwen en laat zien dat geschiedenis veelzijdig is. Deze veranderingen gaan van kracht in 2024.

Fontein 'la Cabosse' van Melissa Breuer

Eugène Simonisplein

© Michel Evrard

Elke zichzelf respecterende inwoner Koekelbergenaar kent ondertussen 'la Cabosse', een fontein geïnspireerd op de cacaoboön die een eerbetoon is aan de chocoldefabrieken die van oudsher in de stad gevestigd waren. De fontein bestaat uit 200 gepolijste en glanzende driehoeken in roestvrij staal die de indruk geven dat ze op het water drijven. Maar wist je dat het ontworpen is door een vrouwelijke architect? Melissa Breuer, een jonge Nederlandse architecte die zich nu specialiseert in design, beeldhouwkunst en binnenhuisarchitectuur.

Gebouw ondertekend door Suzanne Goes

Vrijheidslaan 43

© Michel Evrard

Bron 'La Cambre a 60 ans'

Achter het sobere **appartementsgebouw** schuilt de rijke geschiedenis van **Suzanne Goes** (1934). Deze inwonster van Oostende werd geboren in een gezin waar het werken in de bouw werd doorgegeven van vader op zoon (maar niet op dochter!). In 1951 studeerde ze eerst binnenhuisarchitectuur aan La Cambre, voordat ze besloot architectuur te gaan studeren aan dezelfde school, waar ze in 1959 afstudeerde. Ze voltooide haar opleiding aan de Universiteit van Pennsylvania, waar ze in 1960 afstudeerde met een mastergraad in Amerikaanse architectuur.

Goes had een briljante carrière. In 1966 won ze de wedstrijd voor het architectuurproject van het gemeentehuis van Machelen. Ze werd professor aan La Cambre in 1977 en voorzitter van de Unie van Belgische Vrouwelijke Architecten in 1986.

Ze tekende het appartementsgebouw aan de Vrijheidslaan in 1979. De aannemer wilde geen vrouwelijke architect, dus Suzanne's broer moest garant staan voor de aannemer om met haar te mogen werken. Er was nog een lange weg te gaan voordat vrouwen werden geaccepteerd in de bouw...

Renée Douffet

Vrijheidslaan 65

© Michel Evrard

Renée Douffet (1920-1987) werd in 1977 door het Internationale Instituut voor de Herdenking van de Shoah Yad Vashem erkend als Rechtvaardige onder de Volkeren, omdat ze haar vriendin Maryem Jacobs redde van deportatie. Ze woonde tijdens de oorlog op de Vrijheidslaan 65.

Renée was 20 toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak. Ze was al sinds de middelbare school bevriend met Maryem Jacobs. Renée en haar ouders hielpen de familie Jacobs, eerst door hun boodschappen te doen of door aan te bieden hun postadres te gebruiken om te corresponderen met familie in Frankrijk.

Maar toen de razzia's in de zomer van 1942 begonnen, nam Renée het initiatief om de huwelijksakte en de geboorteakte van haar ouders aan haar vriendin Maryem toe te vertrouwen, zodat ze identiteitsdocumenten op Renée's naam kon krijgen, omdat ze die «verloren» had verklaard. Dankzij deze documenten kon ze de bezetting overleven. Pas in 1943, na te zijn gecontroleerd door de Gestapo, besloot Maryem dat het voor haar veiligheid beter was om een schuilplaats te zoeken in Matagne, waar ze de rest van de oorlog zou verblijven.

Renée verliet Koekelberg na de dood van haar ouders. Ze stierf op 67-jarige leeftijd in Sint-Lambrechts-Woluwe.

© Michel Evrard

In Koekelberg zijn er gedenkstenen, of Stolpersteinen, ter herinnering aan de Joden die tijdens de Shoah werden vermoord. In de Omer Lépreuxstraat 30 is een gedenksteen gewijd aan Frima Czipis (1901-1943), een vrouw van Pools-Joodse afkomst die genaturaliseerd Belgisch staatsburger werd. Ze werd samen met haar twee kinderen Jacques en Simon opgepakt tijdens Aktion Ittis, de laatste razzia van de Endlösung tegen Joden van Belgische nationaliteit. Ze verdwenen spoorloos in Auschwitz-Birkenau. Dit transport, waarbij 75% van de vrouwen werd uitgeroeid, liet geen enkele mogelijkheid tot overleven over voor een moeder met een kind van die leeftijd.

Beeldhouwsters Halinka Jakubowska en May Claerhout

Elisabethpark

© Michel Evrard

In het midden van het Elisabethpark staat een beeldhouwwerk van Halinka Jakubowska, namelijk, **'Un banc pour deux ou Le temps d'une pierre'** (1997). Halinka werd geboren in Slubice, Polen, en woont sinds 1972 in België. Ze studeerde beeldhouwkunst aan de Académie Royale des Beaux-Arts in Luik en aan de Academie voor Beeldende Kunsten in Brussel. Steen is haar favoriete materiaal en het was in de steengroeven dat ze voor het eerst inspiratie opdeed en de dialoog aanging met het materiaal.

Haar werk omvat onder andere de fontein op het Sint-Lambrechtsplein in Luik en het monument Albert van den Berg in Luik.

Deze bank, half mineraal, half organisch, weerspiegelt de verscheidenheid aan emoties die tijdens een ontmoeting worden gevoeld en doet denken aan een stuk rots dat van de basiliek is afgebroken. Het werk nodigt voorbijgangers uit om te gaan zitten en zich zowel aan de steen als aan elkaar vast te klampen. Om een stukje tijd en ruimte uit te wisselen.

Een ander beeldhouwwerk is te zien in het Elisabethpark, vlak naast de basiliek. Het is een beeld van May Claerhout (1939-2016) dat Pater Damiaan voorstelt. Claerhout was autodidact en haar stijl wordt omschreven als naïef, dicht bij volkskunst en vaak vol humor. May was een eclectisch kunstenaar: schilder, tekenaar, graveur, illustrator en keramist. Ze ontwierp ook posters en glas-in-loodramen. Ze ontwierp onder andere het metrostation Opéra in Antwerpen en de ingang van het Algemeen Rijksarchief in Brussel.

Haar bronzen beeld van Pater Damiaan werd in 1995 besteld door kardinaal Danneels, ten tijde van de zaligverklaring van de priester. Het beeld toont Pater Damiaan, onbuigzaam en nobel, die de gehavende lichamen van de armen op armlengte draagt.

